

A KULTURÁLIS JAVAK FOGALOMHASZNÁLATÁHOZ

Segédlet a hatósági és jogalkalmazói munkához

(összeállította: dr. Buzinkay Péter műtárgyfelügyeleti hatósági főosztályvezető, Miniszterelnökség, 2021. november 3.)

A segédlet célja a hatósági, illetve a bűnüldöző szervek és az igazságszolgáltatás, vagy bármilyen más jogalkalmazási munkában résztvevők számára egységes útmutatást adni, hogy az eljárásuk során látókörbe került tárgy a kulturális javak körébe tartozik-e vagy sem. A hatályos joganyagainkban a kulturális javak kifejezés több helyen is előfordul, alkalmazása különleges jogkövetkezményekkel jár: az eljárások során különleges szabályok alkalmazandók, vagy jogsértések esetén súlyosbító körülményként kell figyelembe venni.

A kulturális örökségvédelmi, műtárgyfelügyeleti munkában az elmúlt években összegyűlt tapasztalatok alapján, különösen is a bűnüldöző szervekkel kialakult (és 2006-ban, majd 2012-ben háromoldalú, rendőri, vámügyi és kulturális igazgatási együttműködési megállapodásban is rögzített) munkakapcsolatot is figyelembe véve kijelenthetjük, hogy a fenti fogalom eltérő (és sajnos gyakran) téves értelmezése kulturális örökségünk károsodását okozza.

Meg kell jegyezni, hogy a kulturális örökség védelmére vonatkozó jogszabályok ugyan egységes rendszert alkotnak, de ezen belül különböző „alrendszerek” léteznek. Ennek megfelelően a különböző törvényi szintű szabályozásokban alkalmazott „kulturális javak” kifejezés részben eltérő tartalommal is rendelkezik. Így részben más (szűkebb vagy éppen tágabb) jelentése van a fogalomnak a nemzetközi egyezmények (1954. évi Hágai vagy az 1970. évi UNESCO vagy az 1995. évi UNIDROIT egyezmények) alá tartozó jogügyletekben, és megint más az Európai Unió joganyagában (116/2009/EK Rendelet és a 60/2014/EU Irányelv), de mindezekről részben eltér a hazai jogalkotás által az örökségvédelem tárgyában kialakított szabályozásunk is. Ezek többé-kevésbé egymást fedő halmazok ábrájaként is lerajzolhatók. Azonban kevés kivételtől eltekintve az örökségvédelmi és bűnüldöző hatóságok, valamint az igazságszolgáltatás napi munkájában is ez utóbbi rendszer jelenik meg: *A kulturális örökség védelméről szóló 2001. évi LXIV. törvény* (a továbbiakban: Kötv.) és a végrehajtásáról rendelkező kormány és miniszteri rendeletek együttese, valamint az ezekhez igazodó más jogszabályok. Azaz megállapítható, hogy általánosságban a hazai jogalkalmazás során a „kulturális javak” (kulturális tárgy) kifejezés alatt a Kötv. meghatározása szerinti tartalmat kell érteni.

A Kötv. 7.§ 10. pont fogalommagyarázata meglehetősen szűkszavú: *„Kulturális javak: az élettelen és élő természet keletkezésének, fejlődésének, az emberiség, a magyar nemzet, Magyarország történelmének kiemelkedő és jellemző tárgyi, képi, hangrögzített, írásos emlékei és egyéb bizonyítékai – az ingatlanok kivételével –, valamint a művészeti alkotások.”*

Általános és jogi szóhasználat

A köznyelvi és a jogi szóhasználat is többféle névvel illeti e fogalmat: műtárgy, műkincs, régiség, (régészeti) leletek, muzeális tárgy, nemzeti kincsek, kulturális tárgy, kulturális javak, kulturális értékek, kulturális örökség elemei, stb.

Sajnos e fogalmak jelentéstartalma a köznyelvben sem egyértelmű (ott többnyire csak a művészeti alkotásokat értik alatta!), de – tapasztalataink szerint – a jogalkalmazói gyakorlatban sem tiszta, hogy mit kell e körbe tartozónak tekinteni.

A hatályos magyar, európai uniós közösségi és a nemzetközi jogi szabályozások ma már következetesen a *kulturális javak* (esetleg: *kulturális érték*, *kulturális örökség elemei*) kifejezést használják. (A Kötv.-t megelőző korábbi magyar jogszabályok a *muzeális tárgy*

kifejezést használták, mely kifejezést az örökségvédelmi jogszabályok változásait követve más jogszabályok [pl. Btk.] is átvett, illetve kicserélt.)

Mi tartozik ide? Mi számít kulturális tárgynak?

A fenti kifejezésekben jelentésüket tekintve közös, hogy a különböző kultúrák folyamán létrejött, megőrzött, áthagyományozott, éppen ezért kiemelkedő értékkel rendelkező úgynevezett *kulturális javakat* jelölik. Ide tartoznak tehát nemcsak a régi, a modern, sőt a kortárs képző- vagy iparművészet tárgyai, hanem minden ingó, vagyis mozgatható néprajzi, régészeti, történeti jellegű vagy jelentőségű emlék, továbbá a kéziratok, könyvek és egyéb nyomtatványok, valamint a műszaki és a természettudomány körébe tartozó tárgyak is. Az sem közismert, hogy a kulturális javak körébe tartoznak bizonyos épületekhez, létesítményekhez kötődő, de onnan elmozdítható emlékek, vagy elemek: különös történeti értékkel bíró berendezések darabjai, bútorai is. *Egyszerűbben fogalmazva minden olyan tárgy a kulturális javak körébe tartozik, amivel múzeumban, könyvtárban vagy levéltárban (is) találkoz(hat)unk.* (Ebből következően az ilyen gyűjteményekből kikerült tárgyak – szinte kivétel nélkül – a kulturális javak körébe tartoznak.)

További fontos általános (de nem kizáró!) feltétel: minden 50 évnél régebbi tárgy a kulturális javak körébe tartozik, vagy tartozhat.

A fentieket összegezve tehát a Kötv. alapján azt mondhatjuk, hogy a kulturális javak körébe tartoznak:

- a kiemelkedő és jellemző emlékek és
- a művészeti alkotások.

A második csoport, a művészeti alkotások köre, értelmezése általában egyértelműbb, bár az elmúlt évszázadok során látható, hogy ez is történetileg változó fogalom volt. A 20. századot megelőző időkben szűkebb és egységesebb volt a felfogás, a festmény, a rajz, a szobor, az ötvösmű, a díszes bútor, vagy fegyver stb. magától értetődően került besorolásra a képző- vagy az iparművészet körébe. Azonban utóbbi 100 év új médiumai, mint amilyen a film, a fotó, a kinetikus művészetek, a happening, a performance, a médiaművészetek kitágították, sőt képlékennyé is tették a határokat. Egészen röviden összefoglalva a művészet, és ebből levezethetően a művészeti alkotás az, amit egyfelől a művészetre szakosodott intézmények (pl. múzeum, műkereskedelem, műgyűjtés, műkritika) felkarolnak, illetve amit a befogadók művészetnek ismernek el.

Az első csoport, a kiemelkedő és jellemző emlékek meghatározása még több nehézséget okozhat. Ez utóbbit tehát tovább kell részletezni, magyarázni. Kissé elvontabban fogalmazva (és az EU bíróságának gyakorlatát is figyelembe véve) ezek olyan tárgyak, amelyek *rendelkeznek a gyűjteményben való elhelyezés feltétlenül szükséges jellemzőivel, vagyis:*

- viszonylag ritkán lelhetők fel,
- rendszerint nem használják eredeti rendeltetésüknek megfelelően,
- a hasonló használati értékű tárgyak szokásos kereskedelmi forgalmától eltérő, különleges ügyletek keretében cserélnek gazdát és
- komoly értéket képviselnek.

Egy kiemelt példán végigkísérhetjük, hogyan alkalmazható a fenti négyes feltételrendszer, és hogyan állapítható meg ennek alapján a kulturális javak körébe tartozás.

2005 novemberében a röszei határátkelőhelynél belépésre jelentkezett egy gépkocsi, melynek rakteréből a vizsgálat során

előkerül egy – a szakértő szem számára könnyen azonosítható – 19. század derekán, az erdélyi Resicabányán készült öntött vas oszlopkályha.

A kályháról megállapítható volt, hogy ritka, hiszen ma már (évtizedek óta) nem gyártják ezt a fajta fűtőeszközt, sőt hasonló darab a műkereskedelemben, köz- és magángyűjteményeinkben sem fordul elő nagy számban. Az is megállapítható, hogy nem használják (használnák) eredeti rendeltetésének megfelelően, hiszen ez már inkább régiség, feltehetően egy vásárlóképes múzeumba vagy magángyűjteménybe szánták. Természetesen az is igaz, hogy a kályha „piacra kerülve” különleges ügyletek keretében cserélne gazdát, hiszen nem a műszaki áruházban, a fűtéstechnikai boltban lehetne hozzájutni, hanem a régiségkereskedelemben. Sőt teljesül a negyedik feltétel (komoly érték) is, hiszen kályhát, fűtőtestet már a fenti oszlopkályha értékének tizedéért, huszadéért is lehet vásárolni, míg a fenti darab értéke az ellenőrzés időpontjában a műkereskedelemben – a hasonló darabok alapján – 150-200 ezer forint közé volt tehető. A fenti négy szempontot figyelembe véve tehát az eljáró vámhatóság megkeresésére úgy kellett állást foglalnunk, hogy a tárgy a kulturális javak körébe sorolandó.

A legkülönbözőbb tárgycsoportokra vonatkozó további részletesebb útmutatót a külön táblázat mezői adják.

Meg kell jegyezni azt is, hogy az örökségvédelem rendszere a védelem több szintjét is ismeri. Az egyszerű ingó „tárgyak” nagy halmazából ugyanis – a fentiek szerint – el lehet különíteni a kulturális javakat, s ezek, ha régiek és értékesek (koruk és forgalmi értékük meghaladja a jogszabályban meghatározott értékeket) csak a kulturális javak hatósága (Miniszterelnökség Műtárgyfelügyeleti Hatósági Főosztály) engedélyével vihetők ki az országból és az Európai Unió területéről. Tovább lépve ennél szigorúbb védelmet jelent a védettség jogintézménye. Ez a kulturális javaknak már csak egy még szűkebb csoportját érinti: a törvény erejénél fogva (Kötv. 46.§) védett minden múzeumban, könyvtárban és levéltárban, azaz közgyűjteményben sajátként nyilvántartott tárgy, de ezen kívül a kulturális javak hatósága – hatósági eljárás keretében – más tárgyakat is védetté nyilváníthat. (Ugyancsak a védett körbe tartoznak a műemléképületek, pl. templomok mozdítható tartozékai, és a földből, víz alól előkerülő régészeti leletek.) A törvény erejénél fogva, vagy hatósági intézkedéssel védett tárgyak képezik egyúttal az Európai Unió szabályozása szerinti tagállami „nemzeti kincseink” körét.

Ki dönti el, hogy mi számít kulturális javak körébe tartozó tárgynak?

Sok esetben a bűnüldöző szervekre vagy más jogalkalmazókra hárul az a feladat, hogy munkájukkal összefüggésben felismerjék, eldöntsék, hogy az intézkedésük tárgyát képező ingóság a kulturális javak körébe sorolandó-e vagy sem. Ebben elsődleges eligazítást a segédlet pontokba szedett táblázata, és fenti magyarázat ad. Amennyiben a kérdést az érintettek nem tudják eldönteni, a jogalkotó szándéka szerint a Kötv. (64/A. §) alapján vita esetén a kulturális javak hatósága (Miniszterelnökség Műtárgyfelügyeleti Hatósági Főosztály) feladata dönteni, hogy egy tárgy a kulturális javak körébe tartozik-e.

**A kulturális javak körébe tartozó tárgyak részletesebb felsorolása és csoportosítása a
Kötv.-hez kapcsolódó jogszabályok alapján**

Sor- szám	Meghatározás	KN-kód
1.	Régészeti feltárásokból és lelőhelyekről származó régészeti leletek, régészeti korú tárgyak, ilyen gyűjtemények, vagy azokból származó tárgyak: történelem előtti időkből, az ókorból, a középkorból származó több száz éves ezüsből, aranyból, rézből, vasból, stb. készített ékszerek, ruhakiegészítők, csatok, tűk, fegyverek, valamint cserép edények. 50 évnél régebbi numizmatikai tárgyak (arany, ezüst, réz érem, plakett, jelvény, pénz) a forgalomban lévő bankjegyek és pénzérték kivételével.	ex 9705 ex 9706
2.	Műemlékek szerves részét képező részek, elemek, töredékek, berendezési, felszerelési tárgyak tartozékok, egyéb ingó javak: épületszobrok (nagyobb méretben, általában kőből), falburkolatok (fából, tapétából), leválasztott falképek, bútorzat, berendezési tárgyak, álló, vagy asztali órák, képkeretek, lámpák, világítótestek. Emlékművek, emlékművek részei: köztéri szobrok (nagyobb méretben, általában kőből vagy bronzból.) Templomok berendezési, felszerelési tárgyai, vallási szertartásokat szolgáló tárgyak (liturgikus tárgyak): oltárképek, ikonok, faszobrok, nemes- vagy nem nemesfémből készített keresztek, gyertyatartók, kelyhek, tálak, tálcák, füstölők, egyéb edények – általában vallási jelképekkel, ábrázolásokkal. Középületek eredeti helyszínén lévő, 50 évesnél régebbi berendezési, felszerelési tárgyai, az eredeti helyszínre készített művészeti alkotások: nagyobb méretű kő-, bronz- kerámiaszobrok, domborművek. Temetők, történeti kertek építészeti, művészeti tartozékai: sírjelek: sírkő, sírkereszt, sírszobor, sírdombormű. (50 évnél régebbiek)	ex 7114 ex 8306 ex 9705 ex 9706
3.	Bármilyen alapra, bármilyen anyag használatával, kézzel készített képek, festmények: vászonra, papírra, kartonra, fára, üvegre, fémlemezre leggyakrabban olajfestékekkel festett kép, vagy kisméretű, finoman festett miniatűr. Lehetnek részekből összeállított műalkotások is. (Kollázs, montázs, stb.) (A tárgyakon sokszor a készítő neve, a készítés évszáma is megtalálható.) Művészeti alkotások esetében általában az 50 éves (vagy annál nagyobb) kor nem irányadó, ide kell sorolni a kortárs műalkotásokat is.	ex 9701
4.	Bármilyen alapra, bármilyen anyag használatával, kézzel készített mozaikképek és rajzok (kis- vagy nagyobb méretű apró kövekből, üvegszemekből kirakott mozaikképek, és papírra, kartonra kézzel ceruzával, szénrel, tus- vagy vízfestékekkel, vagy krétával készített kézrajzok, stb.) Művészeti alkotások esetében általában az 50 éves (vagy annál nagyobb) kor nem irányadó, ide kell sorolni a kortárs műalkotásokat is.	ex 6802 ex 9701
5.	50 évesnél régebbi, eredeti metszetek, nyomatok, szita- és könyomatok a hozzájuk tartozó nyomólemezekkel, valamint eredeti plakátok és képes levelezőlapok (művészi, kereskedelmi, politikai, stb. céllal készített sokszorosított, színes vagy fekete-fehér művészeti alkotások: grafikai műalkotások, plakátok, képeslapok, reklámcédulák, stb. valamint ezek nyomódúcaik, nyomólemezeik fából, fémből, kőből, műanyagból, stb.) (A tárgyakon sokszor a készítő neve, a készítés évszáma is megtalálható.) Művészeti alkotások esetében általában az 50 éves (vagy annál nagyobb) kor nem irányadó, ide kell sorolni a grafikai alkotásokat is.	ex 4911 ex 8442 ex 9702
6.	Eredeti szobrok, illetve szoborművek és az eredetivel azonos eljárással készült másolataik: kőből, fából, bronzból, ónból, alumíniumból, ezüsből, gipszből kis- és nagyméretben, festve, vagy festés nélkül. Lehet körüljárható szobor, vagy csak egy nézetre készített lapos vagy mélydombormű (relief). (Általában vagy egyedi alkotások, vagy kis mennyiségben készültek, de nem kereskedelmi jellegű dísz tárgyak. A tárgyakon sokszor a készítő neve, a készítés évszáma is megtalálható.) Művészeti alkotások esetében általában az 50 éves (vagy annál nagyobb) kor nem irányadó, ide kell sorolni a kortárs szobrászati (plasztikai) alkotásokat is.	ex 4420 ex 6802 ex 6913 ex 7114 ex 8306 ex 9701
7.	Fényképek, filmek és negatívjaik: üvegre, fémlemezre, filmre, mágnesszalagra (bármilyen hordozóra) fényképezési eljárással rögzített mozgó- vagy állókép. (50 évnél régebbiek) Művészeti alkotások esetében általában az 50 éves (vagy annál nagyobb) kor nem irányadó, ide kell sorolni a kortárs fotóművészeti alkotásokat is.	ex 3704 ex 3705 ex 3706 ex 4911

8.	Hangfelvételek: bakelitlemeze, magnószalagra, (bármilyen hordozóra) rögzített hangfelvétel (50 évnél régebbiek)	ex 8524
9.	50 évnél régebbi kéziratok, beleértve a térképeket és zenei partitúrákat egyenként vagy azok gyűjteményeit: kézzel írt levelek, feljegyzések, kézzel készített térképek, kották, stb. (Kéziratok, feljegyzések általában keltezéssel vannak ellátva!)	ex 9702 ex 9706 ex 4901 ex 4904 ex 4905 ex 4906
10.	Könyvek, nyomtatott formában megjelent művek, gyűjtemények: Teljes könyvtárak, vagy egyes darabok: bármilyen nyelven nyomtatott könyvek, (bőr-, vászon-, papír-, stb.) kötésben vagy anélkül (50 évnél régebbiek: évszámot általában a címlap mutatja)	ex 4901 ex 9706
11.	Nyomtatott térképek: sokszorosított (nem kézzel rajzolt) színezett, vagy fekete-fehér térképek, Magyarországról, vagy a föld bármely más részéről (50 évnél régebbiek)	ex 4905 ex 9706
12.	Köz- és magánlevéltári iratanyag, maradandó értékű magániratok: magyar, latin, német vagy bármilyen más nyelvű – kézzel vagy géppel írt – iratok, régi oklevelek, pecséttel, vagy anélkül, stb. Jelentős történelmi személyek, művészek, írók, zenészek, stb. levelezései, intézmények, vállalatok iratanyagai, ipari, építészeti tervrajzok, mintarajzok. Az iratok általában keltezéssel vannak ellátva! (Általában, de nem feltétlenül 50 évnél régebbiek.)	ex 3704 ex 3705 ex 3706 ex 4901 ex 4906 ex 9706
13.(a)	Allattani, növénytani, ásványtani, őslénytani és embertani gyűjtemények, illetve azok egyes darabjai: ásvány- és kőzetgyűjtemények, rovar- és állatgyűjtemények, őslénytani leletek, csontok, csontvázak, stb. (szárazon vagy folyadékban tartósítva)	ex 9705
13.(b)	Történelmi vagy néprajzi gyűjtemények, illetve azok egyes darabjai: nemzeti, történelmi vagy bármilyen más szempontból fontos, illetve népek, népcsoportok életmódját tükröző tárgyak (népi láda, pad, szék, egyéb bútorok, teknő, rokka, stb.), valamint híres emberek személyes tárgyai (általában 50 évnél régebbiek)	ex 9705
13.(c)	Bélyegek, bélyeggyűjtemények, illetve azok egyes darabjai (50 évnél régebbiek illetve használaton kívül): régi magyar vagy külföldi postai bélyegek, portóbélyegek, illetékbélyegek, stb.	ex 9704
14.	Közlekedési eszközök (50 évnél régebbi): kocsik, hintók, szánok, kerékpárok, autók, vasúti kocsik, mozdonyok, repülőgépek, (evezős, vitorlás és motoros) hajók, stb.	ex XVII. Árucsoport ex 9706
15.	1-től 14-ig terjedő kategóriák egyikéhez sem tartozó 50 évnél régebbi egyéb kulturális javak, így például	
	- játékok, játékszerek (bármilyen játékok, modellek)	ex 9501
	- üvegtárgyak: poharak, tálak, vázák, kannák, edények, stb.	ex 9502
	- arany- és ezüstmű: kancsók, csészék, edények, gyertyatartók, étkészletek, ékszerek (általában kisméretű fémjellel ellátva, melyből kora, készítési helye pontosan meghatározható)	ex 9503 ex 9706
	- bútorok és berendezési tárgyak: karos-, támlásszékek, ágyak, szekrények, ládák, stb. – általában faragással, berakással, fém rátétekkel díszített – ritkábban a készítő által jelzett is	ex 7013
	- optikai, fotó- és kinematográfiai berendezések: fénykép- és filmfelvevők, -lejátszók, távcsövek, mikroszkópok, stb.	ex 7018
	- hangszerek: hegedűk, zongorák, trombiták, furulyák, (hiányos, nem megszólaltatható állapotban is lehet értékes!)	ex 7113
	- kerámia: cserép, fajansz, porcelán tálak, vázák, edények, dísz tárgyak – nem ritkán anyagba nyomott, vagy színes jelzéssel, készítőjellel ellátva, melyből kora, készítési helye pontosan meghatározható	ex 7116
	- kárpitok, függönyök, hímzések, csipkék, stb.	ex 94. Árucsoport ex 9706
	- szőnyegek: általában kézi szövésű, csomózású (nem hajszálpontos, szabályos mintázattal)	ex 90. Árucsoport
	- tapéta (textilből, papírból, stb., legkülönbözőbb mintázattal)	ex 92. Árucsoport
	- militáriák: fegyverek (kézi, gépi, szűrő, lőfegyverek, stb.),	ex 91. Árucsoport
	- viseletek: ruhadarabok, kiegészítők	ex 4420
	- ipar-technikatörténeti, műszaki emlékek: gépek, gépsorok, műszerek, szerszámok, stb.	ex 6913 ex 5805 ex 57. Árucsoport ex 4814 ex 93. Árucsoport ex 9706